

Stoji siv pastír;
Ne veruje lastnim očém,
In gléda ném,
In vidi in vé,
Kaj nekđaj budilo je šum in nemír,
Kipélo germeče v oserčji zemljé.

J e l a.

(Novela. Spisal Val. Mandelc.)

(Konec.)

Počasi pripoveduje berač:

„Bila sta nekđaj dva mlada človeka, ki sta se imenovala prijatla. Reklo se jima je Štefan in Marka. Koliko je Štefan v prijateljstvo veroval, tega ne bom več presojeval — on je sojen, ali kako je Marka Štefana ljubil, to vém le jaz, in to vem še zdaj, ko je sovražtvo pomorilo vse druge čute. Ker vedite, [tisti vroči prijatelj z risovim sovražtvom sem jaz, razcapani berač. Verjemite mi Zagodin, tole serce je znalo tudi ljubiti, in nosilo bi bilo vročo ljubezen skozi življenje; ustvarjeno je bilo za oboje: z ljubeznijo je začelo, in le ko jo je zgubilo, je jelo sovražiti.

Imel sem sestro, ljudje so rekli, da je lepa, in zdi se mi, da so prav imeli. Najini starši so bili že mertvi. Moje premoženje ni bilo ravno majhino, vendar Štefanovo je bilo veliko večje, in njegov oče je bil zelo imeniten v Ljubljani. Štefan je bil vsaki dan pri nas, in s svojimi govoricami in s svojo podobo se je sestri v serce vrinil, ljubila ga je, in on ji je obljuboval vedno ljubezen. Srečna je bila v tem, in meni ni moglo bolj ustrezno biti, kot s tem, da postane ravno Štefanova žena.

V našem mestu je živela Lucija, mlado dekle premožnih staršev. Želel sem si jo za ženo, pa ona ni hotla dosti razumeti od moje ljubezni. Proti Štefanu je bila sicer vsa drugači, ali tega sem si ravno naj manj nevarnega menil, in njena neobčutljivost je le povikševala moje nagnjenje.“

Za nekoliko časa obmolkne in glavo pobesi. Kot bi se bil zgubil v svojih mislih, si igra s kopuljo, ki bingljaje njegov kremenast sedež terka. Potem zopet nadaljuje:

„Opravki me pokličejo nenadoma dalječ od doma. Nesreča mi je šla za petami. Padel sem z voza in se tako ranil, da sem mogel par mesecev v postelji ostati. Ves čas mi ni sestra v svojih pismih čerke omenila ne o Štefanu, in ne o Lucii. Nadjal se nisem sicer nič hudega, vleklo me je pa vendar nekaj silno proti domu. Ko pridem nazaj, najdem Lucijo — Štefanu zaročeno. Bleda mi pade sestra krog vrata, kot žerjavica padajo njene solze na moje lica. Bili so to strašni trenutki. Pa tega vam pač ni moč razumeti, moj dragi Zagodin?“

Zagodin molči in sterma gleda berača. Spominja se svoje matere, in povesti, ki mu jo je nekđaj pripovedala, in pri sercu mu postaja čudno tesno. Berač ga z bistrim očesom pogleda, pa zopet nadaljuje:

„Strašni trenutki! Pa jaz bedak, ki sem menil razumeti celí vzrok njene žalosti! Zvediti sem imel še kaj veliko hujega. S solzami obupa mi obstoji sestra, mati je imela postati od Štefana. Neznano je zavrela kri v mojih žilah, v divjem serdu potegnem samokrese s stene in hočem vun. Pa sestra se mi verže pred vrata, in me prisili z gorečimi prošnjami, da mu prizanesem. Svoje življenje je imel zahvaliti le njeni blagi duši, ki ga je še vedno ljubila, ki ni poznala želje po maševanji. Pravico je bila imela k marsikakemu početju zoper njega, ali s silo bi ga ne bila hotla dobiti za moža, in tako je tudi zdaj raji terpela. Bila je zlata duša. Moje bitje pa je postalo od tiste dobe grenko, kot bi bil s pelinom serce napojil. Ali morde razumite to, moj lepi Zagodin, kako bôde brata nesreča sestre, uzrokovana po človeku, ki je navratno obema serca raztergal?“

Brez odgovora stermi Zagodin v berača.

„Nič ne razumite, nič!“ reče z močnejim glasom berač. „Pa poslušajte do konca. Porodila je hčer, in tri mesce po tem je umerla. Jela vaša nevesta je njena hči.“

Zagodin se trese, njegov jezik je ohromljen, kot ognjena pošast se mu mede materna povest po vroči glavi.

„Da, to je vaša nevesta,“ povzame berač, toda tega naj ne zvé, ne ona, ne drugi kdo, za njo je tako bolje. Naj ostane hči beračeva, kot je bila dosedaj, saj tudi ne vé, da sem bil jaz kadaj kaj družega, in da zdaj pregnan beračim v ptujem kraji.“

„Pregnan?“ — reče Zagodin z začudenjem.

„Pregnan!“ odgovori grenko berač. „Ne čudite se, da so me take reči vergle na druge pota, kot sem jih do tistega časa hodil. V boji strank sem hotel prevpiti vrenje serca, zamotal sem se v verske prekucije, akoravno mi ni bilo prav za prav nič ležeče na zmagi luterancov, kakor tudi še dan današnji luteranec nisem. Pa tačas me je ta ropot veselil in vpil sem s svojimi prijatli za njih reč. V skrivni družbi smo kovali silne naklepe, pa spodletelo nam je vse skupej, in mogli smo pred sodbo. Malo so nas izpraševali, malo posluševali; šlo je tačas vse v kolobar; po kratkem presojevanji so izpodili tri iz dežele, in med temi sem bil jaz. Čudil se je temu marsikdo, ker bil sem se pri uni družbi naj bolj mlačno obnašal. Pa zadnje trenutke pred mojim odhodom sem zvedil, kdo mi je bil k temu pripomogel. Štefan je bil mož. Tresel se je namreč pred mano, in s svojo slabo vestjo se ni nikdar varnega čutil, posebno ker je zadnji čas lahko marsikako žuganje zvedil, ki sem ga storil v svoji jezi. To mu je bila zdaj naj lepša in naj ložja priložnost se mene znebiti. Prisegal sem mu ker vavo maševanje, pa moja roka ga ni mogla več zadeti, kar sem mogel bežati. To vse ni nič čudnega, čudite se raji temu, da živim tako blizo kraja, od koder so me pregnali, mi davši beraško palico za moje premoženje. Bežé sem prišel do sem le z otrokom, pol leta starim, od tukaj nisem mogel naprej, bil sem bolan in slab. Menil

sem, da me bo tukaj kdo iskal, pa ni se nihče zmenil ne za moje življenje, ne za mojo smert, kot bi me bili zgubili iz svoje pameti. Živel sem tukaj; enkrat v tem času me je želja po maševanji izpeljala iz tega kraja, pa moj lepi prijatelj je bil že mertev. Zdaj me menijo dalječ na Nemškem, odkoder je pred dvema letoma poprosil za mojo vernitev edini moj žlahtnik, ki vé za moje prebivališče. Zastonj se je trudil, gadji rod pika zmiraj enako, Štefanova žena in njegov sin sta mi zaperla vernitev. Delala sta tako, kot je bil delal nekdanj Štefan, njuni denar je izpeljal njuno željo, ki jo z lastno močjo izpeljati nista mogla. Jaz ostanem večno berač in rojstnega mesta ne bom več gledal, nikdar več. Zagodin moj zlati zet, ali to morde razumiš, kaj se pravi bežati, in večno bežati iz naj milejšega kraja? — Nič ne razumiš, nič, kaj bo razumelo gadje pleme! Ali veš kdo je bil Štefan moj prijatelj? — Štefan Dragar, in ti Dragar si sin njegov."

"In Jela?" zakliče Zagodin.

"Jela je tvoja sestra!"

"Moja sestra!" zastoče Zagodin; kot od pušice zadetemu se mu pobesijo roke in onemogel obsloni na drevesu. Pa ravno tega trenutka je berač pričakoval; kot lev se zažene kviško, ter ga oklene s strašno silo z obema rokama.

"Tvoja sestra, in ti moj drugi preganjavec!" vpije divje. "To ti je ples tega sveta! Na očetu tvojem sem se hotel maševati, doveršil nisem tega; tu je sin njegov v moji oblasti in jest ga zdrobim, če me žolc zažgače. Ne misli, da sem te sovražil od nekdanj, da sem iskal tvoje smerti, od tebe nisem nikdar tirjal očetovega dolga, zato govori, zakaj si mi branil verniti se v moje posestvo, zadobiti sebi premoženje, in srečo nesrečnemu otroku?"

"Ti si bil večno sovražstvo in pogin obetal našemu rodu," hrope Zagodin, ter se naperja na vso moč, iztergati se strašni sili beračevih rok.

"Smert tvojemu očetu, in tako celemu rodu! Kaj sem s tabo imel opraviti in kaj ti z mano? Ali si si le gerlo vadil, ko si zoper me govoril, in druge jezike zoper me najemal, potem boš dobro cvilil smertno pesem!"

"To je navratno, borite se v dvoboji, tu so samokresi," ječi Zagodin v neznani stiski.

"Pa streli ž njimi, kdo ti brani! Govori, ali mi češ zopet dobiti moje premoženje, mojo čast in srečo ubozega dekleta? Življenje tvoje je v moji oblasti, tu si slišal, koliko velja. Daj mi zagotovilo plačila, le tako si prost, sicer nocoj še spiš v breznu doli. Govori, ali hočeš?"

"Jest ne — morem — Marka —" ječi Zagodin.

"Ti ne moreš? Ti nočeš!" vpije berač. Kaj nima pekel nič strašil za take krokarje, da se ne tresejo, ko jim odpert reži? Tvoji

trenutki so razštet, če ne zadostiš moji volji, in če imam s tabo vred leteti v brezen!"

„Marka — moja beseda nima nič — vpliva — moj denar ne velja nič — jaz ne morem pomagati — jaz sem —“

„Ti bom pa jest pomogel!“ zakriči berač, in s strašno silo rukne Zagodina od drevesa. „Zdaj veš povest, da boš v peklu povedal, kdo te je tje poslal!“

„Poslušajte! poslušajte!“ vpije Zagodin.

„Nocoj ne več in nikdar več!“ kriči berač in z neznano močjo zavihiti Zagodina od sebe proč. Zagodin zleti v brezen, pa v tistem trenutku se je bil sprožil samokres, ki ga je Zagodin ves čas v roci tiščal, in ga vender rabiti ni mogel. V desne persi zadet činčne berač znak na skalo, in za nekoliko trenutkov zavest zgubi. Ko se zopet zavé, silno pritisne pest na rano, se nagne čez rob, in stermó v brezen pogleda.

„Jela! — Jela!“ — kliče umirajoči glas iz globine.

„Še ne mertev?“ zavpije berač, in skoči kviško. „In jaz imam smertno kroglo v persih; in on živi. Ne teci kri, ne teci, da mi ostane moč za drugi mahlej!“

Narazen potegne obleko, odterga kos podlage iz plajša, ter jo zamaši v kervavečo rano.

„Čuk, ti čuk, čukaj njemu, da te ne slišim jaz,“ — blede zmedeno in se giblje kot nor sem ter tje — „še ne mertev, in moj naklep tako lep! Njegova sestra! — to je dosti močno, neškodljivo storiti njegovo serčnost, in njegov samokr — — Huj, to sem zanič doveršil, smert mi je pustil v mojih persih, in on je živ. Jela, Jela, jest te čem braniti, da poginem, on živi, ti si zgubljena, odpri, odpri!“

In kot maček spleza pa ozkem robu kviško in dirja proti domu. Njegov um je zmeden, spredej in zadej sliši veršenje, vidi černe pošasti, bele duhove, in med silnim šumenjem čuje vedno Zagodinov glas: Jela, Jela! — Bolj in bolj hoče hiteti, zmirej bolj mu zmanjkuje moči, kri mu vedno iz rane vre, in on jo vedno maši in stiska rano s silno pestjo. Prisope do bajte, v nji gori še luč. Onemogel se zaleti v duri in zakliče: Jela! s takim glasom, da prestrašeno kviško poskoči dekle, ki je še vedno čakaje pri mizi sedelo. V trenutku je pri vratih, ter jih odpré.

„Ali si še tukaj, Jela?“ zastoče berač. „Skri se, skri se, za tabo gre, še ni mertev, jest sem ga slišal, béži Jela, béži!“

„Kaj ste mar sami, kje pa je Zagodin, oče?“ praša preplašeno dekle.

„Kaj ti ne pravim, da gre za tabo? Pod Skalovcom sem ga bil kopal v studenem potoku, pa mi je ušel. Jela spat, zakleni duri, slišiš — dobro jih zakleni — jaz sem truden — jaz ne morem več“ —

in kot v sanjah zgrabi stranske vrata, ki peljejo v majhno izbo, ter se požene vanjo.

„Oj kaj vam je, ljubi oče?“ zakliče dekle ter hoče za njim.

„Spat Jela, spat!“ hrope berač, ter zaderlešne duri, in se zgrudi na tla.

Plaha se verne Jela v sobo. Na mizo se nasloni, kjer je sedela celi večer, in potok vročih solz se ji polije iz rudeče objokanih oči. Dolgi lasje, ki si jih je ravno pred očetovim prihodom iz ene kite razpletla, mahajo kot črni valovi čez ramo. Kot grešnica, ki se pokori za nekdanje grehe, sedi tukaj nedolžno dekle in plaka. Čez nekaj časa vzdigne glavico in pogladi lase nazaj; solze, ki tekó po njenih licih, kapajo na belo nedrije. Plaho gleda okrog sebe, sama je v svoji žalosti. Luč že slabo berli, olje ji poteka, in še bolj duhobne postajajo črne stene. Pogleda skozi okno, ničesar ne razloči. Odpre okno in gleda v tamno noč; nihče ne gre proti hiši, vse je tiho, le burja še včasih zapiska in vse je zopet mirno. Nehoté se spomni nekterih stavkov žalostne pesmi od zapuščene deklice. S tihim, trepečim glasom skuša peti v nočno tmino:

Luna z roso je zalila
Vele rože v mojem verti,
Muren žaló pesem škriplje
Po grobéh od blede smerti.

Medi veter lase černe,
Bodi rosa jim mazilo,
Ker oko je oslabelo,
Kih s solzami je močilo.

Ljubi, ljubi, vender prideš! — —
Luna gerda, s' me goljfala,

Oj ti senca, černa senca,
Kaj si z meglo vred zbežala!

Od žalosti premagana se nagne zopet čez mizo in zadremlje. Luč še nekolikokrat umirajoči plamen kviško požene, in ugasne. Krog in krog je črna noč. —

IV.

Dan je že davno napočil, in zbudil pridno vas. V beračevi hiši je še vse tiho, in vrata so zaperte. Jela še vedno sloni na mizi in spi. Predolgo je bila čula in človeška natora tirja svoje pravice.

Kar pridejo štirje možje proti bajti, in poterakajo močno na zaperte duri. Jela se prebudi, ravno se ji je sanjalo od ljubega, da je slonel na njeni rami, in pletel ternjevo lilijo v njene lase. Njega misli najti, ter hitro odpre. Pa kako se prestraši, ko namesti njega ugleda tri tamne beriške obraze, in zraven njih župana vasi. Preplašena se pomakne nazaj, beriči pa stopijo v vežo in eden izmed njih velik protokol pred sabo veržé, s posebno imenitnim glasom praša:

„Kdo je gospodar te hiše?“

„Moj oče,“ odgovori dekle.

„Kdo je tvoj oče?“ praša berič.

„Moj — oče“ — jeclja dekle —

„Možje!“ vzame župan besedo, „ne zamerite dekletu, da se je prestrašilo. Njen oče je, kot sem rekel, reven berač, po imenu Marka, družega imena vam gotovo ne vem povedati, ker poznamo ga le s tem imenom. Sicer pa je pošten mož.“

„To je prav,“ reče berič, „pa jaz moram venderle vediti, kako je z njegovo vero, če ne podpihuje in ne skriva krivoverskih begunov, če nima prepovedanih bukev in tako dalje, tako pravi zapoved,“ in poterka s perstom na polo v dolgem protokolu. „Dekle, kje je tvoj oče?“

„Še spé,“ reče dekle od beričevih besed na novo prestrašeno.

„Zbudi jih,“ zapové berič.

„Jela od kod je to?“ praša začuden župan, zapazivši debele kaplje kervi na tléh.

„Kri?! Oče, oče!“ zavpije dekle, in skoči v izbo. „Oče, oče!“ zakričí zopet, in onemogla pade na berača, ki mertev na tleh leži.

„Umor, umor!“ kliče župan ves preplašen, in stopivši k nji jo potegne od merliča.

„Srakar, to se zapiše v protokol,“ zapoveduje prvi berič, in uni počasi in imenitno piše v dolge bukve, med tem ko se župan z dekletom trudi. Potem jo izprašujejo, kaj vé od nesrečne dogodbe. Jela jim počasi in zmedeno pové, kar je vidila in slišala ponoči od očeta. Koj pošlje župan nekoliko sosedov pod Skalovec. Tam najdejo po dolgem iskanji Zagodina mertvega v breznu, in zraven njega samokres. Kmalo previdijo, da je mogel z višine pasti, in eni izmed njih gredó na verh Skalovca. Tam najdejo beračev klobuk, in kopljo, ki jo koj za beračevo spoznajo na treh mōrah, ki jih je imel navado v vsako orodje vrezati. Od tam so sledili po plitvem snegu kervavo stezo do beračeve bajte. S silo so Jelo od Zagodina nazaj držali, ko so ga tje prinesli, nihče je ni bil v stanu utolažiti.

Beriči pa merzlo pregledujejo Zagodinove pisma. Tu najdejo njegovo pravo ime, in v protokolu je zapisano med imeni pregnanih.

„Krivoverec!“ reče berič. „Ne bo pokopan v posvečeni zemlji! Možjé, kdo mu bo dal prostora za grob?“

Zalostno pobesijo sosedje glavé, in molcé.

„Po tem takem mu ga bom jest odložil,“ povzame berič.

„O nikar, nikar!“ zakliče Jela in pade pred merzlega moža.

„Če resnično ne sme počivati v posvečeni zemlji, dovolite mu saj grob v mojem vertu, da bom na njem molila noč in dan.“

Berič ji dovoli prošnjo. Potem prevernejo iskaje vse kote, dokler ne najdejo nekaj zaprašenih spričal, iz katerih natanjčnije spoznajo beračevo osebo. Ko pride v Ljubljano novica, se je ljudem, ki so bili poznali berača in Zagodina, dogodba kmalo razjasnila.

Stari Ivan se je bil srečno odtegnil. Lazar je prišel zopet v vas, pa na belo nedeljo ga ni bilo k Jeli.

Ko Zagodinova mati zvé smert nesrečnega sina in vse druge okolšine, zapusti Ljubljano in se preseli v ono vas k njegovemu grobu, in Jela postane njena hči. Obsejala je Jela s cveticami grob, in k zglavji vsadila nježno lipo. Dan za dnem je hodila k grobu in sedé pri mladi lipi je v večernem mraku zmirej zopet zdihovala žalostno pesem od zapuščene deklice, in včasih tudi žalosti premagana zaspala pod milim nebom. Zvezde so svetile njenim sanjam, in zarja jo je iz spanja budila. Smert jo je rešila žalosti in tugobe. Njeno truplo so položili v spodnji vogel pokopališča; Lazarjeva sestra je zasadila cvetlice na njenem grobu, in ko pride spomlad in se oživi Zagodinova lipa, pošilja z vetrom mlado cvetje na njeni grob, in rože in cvetje se božajo v prijaznem veselji, in iz nebes jih smehljaje — Jela gleda.

Na Skalovcu pa je stal še dolgo let črn križ, ki ga je Zagodinova mati postaviti dala, in ljudje so si čudne povesti, ki so šle od rodu do rodu, pripovedovali o tem kraji, ki se še dandanašnji zove: Beračev rob.

Pesem jetnikova.

(Spisal Fr. Cegnar.)

Dvajset let me skriva črna ječa,
Zvezda upa se je uternila,
Stlela pod pepelom iskra tleča,
Z Bogom svet in tvoja zarja mila!

Mili bratje, mile sestre moje!
Zarad pět kervavih ran vas prosim:
V spravo mi podajte roke svoje,
Kès in žalost v svojem sercu nosim.

Solnea božji žarki vam svetijo,
Meni sveti lešerba berleča,
V živem truplu mi kosti trohnijo,
Ugasuje mi življenja sveča.

Na nebeškem stropu, gor nad vami
Vam prižiga angelj zvezde mile:

Moje oko stermi v tamotni jami,
Stejem zvezde — kaplje stropne dile.

Vaša steza je zelena draga,
Celi svet je vaša domovina:
Merzel kamen mojih nog podlaga,
Dom in svet moj — štirih sten tišina.

Vam je prosta noga, s' prosto roko
Tergate cvetice po ravninah:
Moja je, ožuljena globoko,
Oterpnela v britkih bolečinah.

Moj prijatelj je — oklep jekleni,
In veriga — moja zvesta duša;
Kdor ko jaz jo nosi, ta jo ceni,
Kdor je nima, naj Bogá ne skuša!

Janez Filip Vezdin.

△ Janez Filip Vezdin, ki ga zna učeni svet kakor učenega jezikoznanca po imenu „Paulinus a St. Bartholomaeo,“ se je rodil 25. aprila 1748 med Slovenci (Hervati) v dolnji Avstriji v Dvoru (Hof a. d. Leitha), in je bil sin slovensko-nemških starišev, ki so dali pridnega dečka v šolo, kakor si je želel. V latinske je hodil v Železni Stolici (Oedenburg), in se naučil ondi v kratkem razun latinščine

